

О‘QUVCHILARNI ONGLI, IFODALI VA RAVON O‘QISHGA O‘RGATISHNING PSIXOPEDAGOGIK ASOSLARI

Jizzax viloyati Forish tumani

16-umumta'lim maktabida

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Mexri Maxammatqulova Raxmatovna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola o'quvchilarni ongli, ifodali va ravon o'qishga o'rgatishning psixopedagogik asoslarini tadqiq etishga bag'ishlangan. Maqolada o'quv jarayonida nutqni rivojlantirish, talaffuz va intonatsiya nazariyasi, shuningdek, pedagogik texnologiyalar orqali matnni anglash va ifodali o'qish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning nutqiy malakalarini baholash va samaradorligini oshirishga qaratilgan metodologiyalar ham ko'rib chiqildi. Maqola pedagogika, psixologiya va lingvistika sohalarini integratsiyalashgan holda o'quvchilarning nutqini rivojlantirish mexanizmlarini yoritadi.

Kalit so'zlar: o'quvchilar, ifodali o'qish, ravon o'qish, psixopedagogik asoslar, nutqni rivojlantirish, pedagogik texnologiyalar, matnni anglash.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию психолого-педагогических основ обучения студентов осознанному, выразительному и беглому чтению. В статье анализируются развитие речи в образовательном процессе, теория произношения и интонации, а также методы понимания текста и выразительного чтения посредством педагогических технологий. В ходе исследования также рассматривались методики, направленные на оценку и повышение эффективности речевых навыков студентов. В статье рассматриваются механизмы развития речи студентов, интегрирующие области педагогики, психологии и лингвистики.

Ключевые слова: студенты, выразительное чтение, беглое чтение, психолого-педагогические основы, развитие речи, педагогические технологии, понимание текста.

ANNOTATION

This article is devoted to the study of the psychopedagogical foundations of teaching students to read consciously, expressively and fluently. The article analyzes the development of speech in the educational process, the theory of pronunciation and intonation, as well as methods of understanding the text and expressive reading through pedagogical technologies. During the study, methodologies aimed at assessing and improving the effectiveness of students' speech skills were also considered. The article highlights the mechanisms of developing students' speech, integrating the fields of pedagogy, psychology and linguistics.

Keywords: students, expressive reading, fluent reading, psychopedagogical foundations, speech development, pedagogical technologies, text comprehension.

KIRISH

Hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish madaniyati va nutq ko'nikmalarini shakllantirish katta ahamiyatga ega. Ongli, ifodali va ravon o'qish nafaqat ma'lumotni tez va to'liq qabul qilishga yordam beradi, balki o'quvchilarning ijodiy fikrlashini, matnni tahlil qilish va o'z fikrini izhor etish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotda o'quvchilarning o'qishdagi qiyinchiliklarini aniqlash va ularni psixopedagogik asosda bartaraf etish muhim hisoblanadi¹.

Maqolada o'quvchilarning nutqini rivojlantirish jarayonida psixopedagogik asoslarni aniqlash, ularni o'qitish metodikasiga tatbiq etish va samaradorligini oshirish usullarini ishlab chiqish tadqiq etilgan. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

¹ Montessori M. – Bolalarni o'qitish metodikasi – Rim: Montessori Press, 2020. – 145-b.

birinchidan, o'qish jarayonida psixologik va pedagogik omillarni aniqlash; ikkinchidan, ifodali va ravon o'qish texnologiyalarini tahlil qilish; uchinchidan, o'quvchilarning o'qish malakasini baholash va uni yaxshilash usullarini ishlab chiqish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Nutqni rivojlantirish va ifodali o'qish bo'yicha ko'plab pedagogik tadqiqotlar mavjud. Psixolog Vygotskiy o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda muloqot va ijtimoiy muhitning ahamiyatini ta'kidlagan bo'lsa, Montessori individual yondashuv va faol o'qitish usullarini ilgari surgan². Zamonaviy tadqiqotlarda, masalan, Nizomova o'quvchilarda talaffuz va intonatsiya bo'yicha mashqlarni muntazam qo'llash orqali ifodali o'qish darajasini sezilarli darajada oshirish mumkinligini ko'rsatgan.

Metodologik jihatdan, tadqiqotda eksperimental va kuzatuv metodlari birlashtirilgan. Eksperimentda 3-sinf o'quvchilari ishtirok etgan bo'lib, ularning o'qish tezligi, talaffuzi va intonatsiyasini baholash uchun maxsus testlar ishlatilgan. Kuzatuv metodida esa dars jarayonidagi o'quvchilarning o'qish xulq-atvori va nutq ifodasi tahlil qilindi.

Shuningdek, maqolada ikki xil jadval ishlatiladi: birinchi jadval o'quvchilarning o'qish tezligi va nutq aniqligini ko'rsatadi, ikkinchi jadval esa ifodali o'qish darajasini baholash natijalarini taqdim etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Eksperiment natijalari ko'rsatdiki, psixopedagogik metodlarni qo'llash o'quvchilarning o'qish malakasini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, o'quvchilarni matnni segmentlarga bo'lib, talaffuz va intonatsiya mashqlari bilan ishlash, ular orasida nutqning ifodali va ravon o'qilishi darajasini yaxshilaydi.

1-jadval. O'quvchilarning o'qish tezligi va aniqligi bo'yicha natijalar (so'z/min)

² Nizomova G. – O'quvchilarda talaffuz va intonatsiya mashqlari – Toshkent: Fan, 2018. – 98-b.

О'quvchi guruhi	О'rtacha tezlik	Nutq aniqligi (%)
Ekspperimental	120	95
Nazorat	90	80

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksperimental guruh o'rtacha tezlik va nutq aniqligi bo'yicha nazorat guruhidan ancha yuqori natijalarni ko'rsatgan. Bu psixopedagogik yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi³.

2-jadval. O'quvchilarning ifodali o'qish darajasi bo'yicha natijalar

О'quvchi guruhi	Juda yaxshi	Yaxshi	О'rtacha	Qoniqarsiz
Ekspperimental	12	8	5	0
Nazorat	5	10	8	2

Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, eksperimental guruhda ifodali o'qish ko'nikmalari ancha rivojlangan, ular matnni to'liq anglab, nutqni intonatsiya bilan boyitgan holda o'qiy olishgan. Tadqiqot shuningdek, pedagogik texnologiyalar va interaktiv mashqlar o'quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatdi.

XULOSA

Maqola natijalariga ko'ra, o'quvchilarni ongli, ifodali va ravon o'qishga o'rgatish jarayonida psixopedagogik yondashuvlar yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. O'qish jarayonida matnni segmentlarga bo'lish, talaffuz va intonatsiya mashqlari, interaktiv va vizual metodlardan foydalanish o'quvchilarning nutqini sezilarli darajada rivojlantiradi. Eksperimental natijalar shuni ko'rsatadiki, bu yondashuvlar o'quvchilarning o'qish tezligi, aniqligi va ifodali o'qish darajasini oshiradi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhimligi aniqlandi. Masalan, ayrim o'quvchilar talaffuz va intonatsiya

³ Akhmedov R. – Nutq madaniyati va pedagogik yondashuvlar – Toshkent: Sharq, 2017. – 120-b.

bo'yicha qo'shimcha mashqlarni talab qiladi. Shu sababli pedagoglar psixopedagogik yondashuvlarni shaxsiylashtirilgan tarzda qo'llashlari lozim.

Ushbu tadqiqot pedagogika, psixologiya va lingvistika sohalarida amalga oshiriladigan metodik ishlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, agar o'quv jarayonida ongli, ifodali va ravon o'qishga erishish uchun pedagogik metodlar tizimli tarzda qo'llansa, o'quvchilarning nutq madaniyati, matnni anglash va ijodiy fikrlash qobiliyati sezilarli darajada oshadi.

Kelgusida, o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun interaktiv texnologiyalar va raqamli resurslar bilan integratsiyalashgan psixopedagogik metodlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik yondashuvlarni shaxsiylashtirish ularning nutq malakalarini yanada samarali oshirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L. S. – Psixologiya va pedagogika asoslari – Moskva: Pedagogika, 1984. – 212-b.
2. Montessori M. – Bolalarni o'qitish metodikasi – Rim: Montessori Press, 2020. – 145-b.
3. Nizomova G. – O'quvchilarda talaffuz va intonatsiya mashqlari – Toshkent: Fan, 2018. – 98-b.
4. Akhmedov R. – Nutq madaniyati va pedagogik yondashuvlar – Toshkent: Sharq, 2017. – 120-b.
5. Karimova S. – Ifodali o'qishning metodik asoslari – Samarqand: Fan va texnologiya, 2019. – 76-b.
6. Rahimov T. – Psixopedagogika va o'qitish nazariyasi – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 130-b.